

Vezirhan Köprülü Camii

ulaşmamıştır. Külliye'nin inşasından sonra bölge Vezirhan adıyla tanınmıştır. Etrafı bir avlu duvarı ile çevrili olan camiye avlunun kuzeyindeki basık kemerli bir kapı ile ulaşılmaktadır. Cami kesme taş malzemeyle inşa edilmiştir ve önündeki son cemaat yeriyle birlikte üzeri kiremit kaplı ahşap çatı ile örtülmüştür. Beş birimli son cemaat yerinde sol taraf iki, sağ taraf tek kemerli olarak düzenlenmiştir. Sekizgen kesitli pâ-yelere oturan sivri kemerlerden sol yanda cami beden duvarına bağlanan kemerle cephede kapı aksında yer alan orta kemer diğerlerinden daha küçük ele alınmıştır. Son cemaat yerine yuvarlak kemerle açılan harim 17,30 x 18,60 m. ebadında kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Çift sıra pencerelere sahip olan yapıda alt sıradaki pencereler kemerli alınlıklar altında dikdörtgen açıklıklı, söveli ve lokma demir parmaklıklılıdır. Üst sıradaki pencereler ise sivri kemerli açıklıklı olup filgözü dışlıklara sahiptir. Pencereler son cemaat yeri duvarında ikili düzende, yan duvarlarda üçlü düzendedir. Beden duvarlarının üzeri tuğladan üç sıra kirpi saçakla çevrelenmiştir. Harim ve son cemaat yeri ahşap tavanlıdır. Mihrap kalem işleriyle süslüdür. İki yanda alt ve üst uçları palmetle sonlanan iri burmalı sütunçe şeklinde bir bezeme ile sınırlanan mihrapta üst kısımlar bitkisel dekorlu dikdörtgen alanlarla çevrelenmiştir. En üstte bitkisel süslemeli bir tepelik yer alır. Beş kenarlı nişte kavsara dilimlere ayrılmış olup altta ortasında kandil motifli bulunan perde

dekorludur. Kavsaranın köşeleri kıvrımlı rûmî dolguludur ve üstte mihrap âyeti yazılıdır. Taş minberde mukarnas ve rozet süslemeler görülmektedir. Harimin kuzeyinde ahşap mahfil yer almakta ve minber aksında öne çıkma yapmaktadır. Kuzeybatı köşesinde bulunan kesme taştan örülü minare kare kaide üzerinde yüksek pabuçluklu, çokgen gövdeli ve tek şerefelidir. 1965'te yenilenen minareye son cemaat yerinden ulaşılmaktadır.

Köprülü Kervansarayı (Vezir Hanı / Hân-ı Cedîd) yaklaşık doğu-batı doğrultusunda ana yola paralel şekilde yerleştirilmiştir. 101,50 x 27,20 m. ölçüsünde dikdörtgen bir alanda yer alan yapı üç bölümden oluşmaktadır. Orta bölümün duvarlarının alt kısmı ile ön cephe bir sıra kesme taş, üç sıra tuğladan meydana gelen alması, diğer duvarlar ise moloz taş örgülüdür. Yapının yol tarafındaki uzun cephesi eşit aralıklarla sıralanan duvar payandaları ile hareketli bir görünüm kazanmıştır. Cephenin ortasında iki pâyeye oturan tuğladan sivri kemerli üç açıklıklı orta bölüme geçilmektedir. Orta bölüm yan bölümlere göre daha küçük olup dikdörtgen bir alan halindedir. Burada iki yanda yer alan kesme taştan basık kemerli kapılarla yan bölümlere geçilmektedir. Kervansarayın barınma birimlerini oluşturan bu kısımlar büyük dikdörtgen planlıdır. Duvarlarda eşit aralıklarda ocaklar ve nişlerle üst kısımlarda mazgallar bulunmaktadır. Ocakların önünde insanların barınması için sekilerin yer aldığı anlaşılmaktadır. Sekilerin önünde vaktiyle mevcut olan dikmeler ahşap çatıyı taşı-maktaydı. Yan duvarların durumu ahşap çatının çift tarafa meyilli yapıldığını göstermektedir. 1913 yılında bu çatı yıktırılarak yapı terk edilmiş ve zaman içinde harap olmuştur. Duvarların sağlam bölüm-

lerinde üst örtüyü taşıyan ahşap konsolların izleri tesbit edilmektedir. Yapı planı ve yerleşim düzeni bakımından XVII. yüzyılın başında Edirne'de inşa edilen Ekmekçizâde Ahmed Paşa Kervansarayı'nın planını tekrar ettiğinden ayrı bir öneme sahiptir. Yapının bu kervansaraydaki gibi bir ön avlusunun olup olmadığı kesin bilinmemektedir. Yakın zamanda otel yapılmak için onarılan yapı özgünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 671; *Hüdaven-digâr Livası Tahrir Defterleri* (haz. Ömer Lutfi Barkan – Enver Meriçli), Ankara 1988, s. 268; Göksen Saran, *Eski Bilecik ve Vezirhan'daki Osmanlı Türk Mimari Eserleri* (lisans tezi, 1967), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi bölümü, s. 14, 17-19; Gönül Güreşsever, *Anadolu'da Osmanlı Devri Kervansaraylarının Gelişmesi* (doktora tezi, 1974), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi bölümü, s. 232-234; Zeynep Nayır, *Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690)*, İstanbul 1975, s. 221-222; Sabih Erken, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1977, II, 73-79.

AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

VEZİRİÂZAM

(bk. SADRAZAM).

VEZNÎ (وزنی)

Miktari tartılarak belirlenen misli mal.

Sözlükte “ölçmek, tartmak; ağırlık, ağırlık ölçüsü” anlamındaki **vezn** kökünden nisbet ekiyle oluşturulan **veznî** (çoğulu veznîyyât), fıkıhta sözlük anlamına yakın şekilde çarşı ve pazarda ağırlık ölçü birimleriyle tartılan misli malı ifade eder. Literatürde veznî ile, aynı kökten türeyen ve

Vezir Hanı'nın
içinden
bir görünüşü

VEZNİ

“ölçülmüş, tartılmış” mânasına gelen **mevzûn** (çoğulu mevzûnât) eş anlamlı olarak kullanılır. *Mecelle*’de, “Vezni ve mevzûn tartılan şey (demektir)” tarifiyle bu eş anlamlılık belirtilir (md. 134). Kur’ân-ı Kerim’de vezn kökünden türeyen fiil ve isimler yirmi üç âyetle geçer ve bu âyetlerin önemli bir kısmında, özellikle hacim ölçüsü bildiren “keyl” kökünden kelimelerle birlikte ölçü ve tartıda haksızlık edilmemesi, dü-rüst davranılması emredilir (el-En’âm 6/152; el-A’râf 7/85; Hûd 11/84-85; el-İsrâ 17/35; eş-Şuarâ 26/182; el-Mutaffifîn 83/3). Diğer âyetlerde ise Allah’ın her şeyi belli bir ölçü ve denge ile yarattığı, Kur’an’ı böyle indirdiği, dünyada bunun gözetilmesi gerektiği, âhirette amellerin hiçbir hak za-yı olmadan tartılacağı ve kişilerin tartılan amellerine (mevâzîn) göre bir karşılık gö-receği anlatılır (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu’cem*, “vzn” md.; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “vzn” md.). Hadislerde “hacim ölçüsü” ve “tartma” anlamında keyl ve vezn kelimeleri yer almakla birlikte fıkıhtaki teknik an-lamıyla mislî malların iki ayrı kategorisini ifade eden keylî / mekîl ve veznî / mevzûn terimlerine rastlanmadığı söylenebilir.

Fıkıh literatüründe mallarla ilgili en önemli ayırımlardan birine göre mallar mislî ve kıyemî şeklinde iki gruba; mislî mallar da tartı, hacim, sayı ve uzunluk bi-rimiyle ölçülüp işlem görmeleri esas alınarak veznî, keylî, adedî ve mevrû’ şeklinde dört gruba ayrılır. Miktarı hacmi ölçülerek veya ağırlığı tartılarak belirlenen mallar diğer iki türe göre daha yaygındır; bunlar kaynaklarda çoğu zaman birlikte anılır ve âdeta mislî mal türleri içerisinde bir alt grup oluşturur. Bunun sebebi, bu iki tür mislî malın başta faiz olmak üzere birçok hükümde diğer mallardan farklı özellikleri-nin bulunması, keylî yahut veznî malların kuralda mislî mal kabul edilmesine rağ-men sayı ve uzunluk ölçüsü ile belirlenen malların sadece bir kısmının mislî olmasıdır. Bundan dolayı özellikle muhtasar fıkıh metinlerinde mislî mallar bazan sadece bu iki türle temsil edilir. Öte yandan veznî mallar, miktarları piyasada ağırlık ölçüsüyle tartılarak belirlenen mallar olmakla bir-likte bilhassa Hanefî mezhebinde hacim ölçüsüyle ölçülen, fakat miktarı ağırlık bi-rimiyle ifade edilen mallar da veznî kabul edilmiştir. Vezni malların kapsamına bu tür malların da dahil edildiği tanımlarda rıtlı nisbet edilen, yani ölçüsü rıtlı gibi bir ağırlık birimi üzerinden hesaplanan bütün malların veznî kabul edildiği belirtilir. Bu-na göre piyasada fiilen hacim ölçüleriyle iş-lem gördüğü halde miktarı rıtlı, menn, ukuy-

ye gibi temel ağırlık birimleri üzerinden he-saplanan mallar da veznîdir.

Vezni malların değeri birim ağırlığın fi-yatı üzerinden hesaplanır. Ancak aslen vez-nî olan mal, ham madde şeklinde kullanı-lıp ilâve bir değer katılarak ondan başka bir mal üretilmişse bu mal artık kıyemî mal olur (bk. MISLÎ). İslâm hukukçuları bu hususu belirtmek için, ustalık ve sanat yo-luyla farklılaşan veznî malların mislî ol-maktan çıkıp kıyemî olduğunu ifade eder (*Mecelle*, md. 1119), bazan da bölünmesi-nin o malın değerine zarar verip verme-yeceği ölçütünü kullanırlar. Meselâ demir veznî bir mislî mal iken demirden el eme-ğiyle üretilen kılıç kıyemîdir; bu kılıç par-çalara ayrıldığında ustalıktan doğan değer bu parçalara orantılı biçimde dağılmaz ve bu parçaların toplamı kılıcın değerini ver-mez. Kaynaklarda zaman zaman bu tür mallardan veznî diye bahsedilse de bun-ların mevzûn olmaktan çıktığı açıkça be-lirtilir (İbnü’l-Hümâm, VII, 14). Fakat altın ve gümüşten sanat ve ustalıkla yapılan malzemeler mislî olmaktan çıksa da vez-nî olmaktan çıkmaz. Zira bu ikisinin veznî mal oluşu naslarla belirlenmiştir; bu du-rum ne ustalıkla ne de sonradan ortaya çıkan örfle değişir (Serahsî, XII, 183; İb-nü’l-Hümâm, VII, 14). Vezni mallarla ilgili hükümler onlardan üretilen mallar için de geçerlidir. Vezni malların aksine keylî mal-ların bu şekilde kıyemî bir mala dönüş-mesi söz konusu değildir (bk. KEYLÎ).

Bazı veznî malların hacim ölçüsü veya sayı ile işlem görme potansiyeli taşıması dikkate alındığında, bir malın veznî veya keylî olma vasfının farklı zaman ve mekân-lardaki örfle göre değişikliğe uğrayıp uğ-ramayacağı hususu önem kazanır. Fakih-lerin büyük çoğunluğuna göre, Hz. Pey-gamber’in faize tâbi mallar içinde bizzat zikrettiği veznî ve keylî mallar sonsuza ka-dar veznî ve keylî olma özelliğini korur. Bu malların miktarını belirleme yöntemiyle il-gili örfler toplumdan topluma, zamandan zamana farklılaşsa bile bunlar dikkate alın-maz. Hanefî hukukçularına göre hadisler-de hakkında faiz yasağı gelen veznî mal-lar sadece altın ve gümüş, keylî mallar da sadece buğday, arpa, hurma ve tuzdur. Faizle ilgili hadislerde ismen bahsedilen sadece bu altısıdır; dolayısıyla bunların di-şındaki mallarda Resûl-i Ekrem zamanın-daki Hicaz örfü belirleyici bir önem taşı-mayıp bir malın veznî veya keylî oluşunun ölçüsü her bölgenin kendi örfüdür. Keylî ve veznî kavramlarına faiz konusunda Ha-nefîler kadar önem atfeden Hanbelî hu-kukçuları ise bu noktada kapsamı daha

geniş tutma eğilimindedir. Bunlar Resû-lullah zamanında Hicaz ehlinin örfünün esas alınması gerektiği, bu sebeple adı geçen altı malın dışında bu örfte veznî ol-duğu bilinen diğer malların da daima vez-nî olarak kalacağı görüşündedirler (İbn Ku-dâme, IV, 161). Hanbelîler bu konuda ağırlık ölçüsünde Mekke ehlinin, hacim ölçü-sünde Medine ehlinin örfünün esas alın-masını ifade eden hadisi de (Ebû Dâvûd, “Büyû”, 8) delil olarak kullanırlar. Buna gö-re Hz. Peygamber döneminde veznî iken sonradan keylî olan bir mal, kendi cinsin-den başka bir veznî malla değiştirildiğinde bu iki mal arasında vezn bakımından eşitlik aranacağı için keyl açısından eşitlik olsa da buna itibar edilmez. Şâfiîler’in ve Mâlikîler’in görüşü de Hanbelîler’in görüşüne ya-kındır. Hanefîler ise yukarıdaki hadisi ve Hicaz örfünü sadece ağırlık ve hacim ölçü birimlerinin miktarının tesbitinde kullanırlar. Bu konuda Ebû Yûsuf’tan gelen iki fark-lı rivayetten daha zayıfı örfü daha da öne çıkardığı için dikkat çeker. Buna göre Hz. Peygamber zamanında veznî veya keylî di-ye nitelenen mislî mallar yalnızca o döne-min örfü bakımından veznî veya keylîdir. Zira bir malın veznî veya keylî olmasının öl-çüsü ve ileti mutlak şekilde örfdür, naslar-da esas kabul edilen ölçüte aykırı bile olsa örf esas alınır. Şu halde meselâ buğday ağırlık ölçüsüyle alınıp satılmaya başlanır ve bu örf yerleşirse onu hacim ölçüğünü kul-lanmadan veznen eşit ölçülerde değiştirmek geçerlidir ve faizden uzak bir işlemdir (İbn Âbidîn, V, 176-177). Ebû Hanîfe’ye ve İmam Muhammed’e göre ise buğday keylî olma vasfını hiçbir zaman yitirmediği için veznen eşitlik sağlansa bile keylen fazlalık ihtimali söz konusudur, dolayısıyla bu iş-lem câiz değildir. Hicaz’da hakkında bir örf bulunmayan bir malla ilgili olarak Hanefîler’e, Mâlikîler’e ve Hanbelîler’deki iki gö-rüşten birine göre o malın bulunduğu yer-deki örf mutlak ölçüttür. Hanbelîler’deki diğer görüşe göre o malın Hicaz örfündeki benzeri esas alınır (Mâverî, V, 106-108; İbn Kudâme, IV, 148). Şâfiîler’de ise bu ko-nuda örfün esas alınması yerine farklı ay-rıntılı ölçütler geliştirilmiş ve bu ölçütlerle çözüm bulunmadığında Hicaz örfü esas alınmıştır (Nevevî, III, 380).

Vezni malların en önemli iki çeşidi olan ve özellikle para olarak da kullanılan al-tın ve gümüş bilhassa Hanefî ve Hanbelî doktrinlerinde diğer veznî mallardan fark-lılaşır. Bunlar genelde mislî mallar içinde veznî grubuna girse de bir hukukî işlem-de başka bir veznî mala karşılık geldiğin-

de para / semen konumunda yer aldığı için artık veznî olarak değerlendirilme imkânı kalmaz. Bu yaklaşım bu iki mezhebin faizle ilgili teorilerinin getirdiği açmazdan kurtulma çabasıdır. Çünkü meselâ pamuk verip yağ almada olduğu gibi bir satım akdinde bedellerin ikisi de veznî ise faizle ilgili kural gereği değişim peşin yapılmalıdır. Eğer altın ve gümüş paralar diğer veznî mallardan farklı bir konuma yerleştirilmezse aynı durum veznî olan altın ve gümüş para karşılığında veznî bir mal almak için de geçerli olacağı ve para ile yapılan çoğu alışverişin veresiye içermemesi zorunluluğu doğacağı için günlük hayattaki birçok alışveriş faizli işlem haline gelecektir. Ayrıca veznî mallarda selem yapmak oldukça zorlaşacak, hatta selem kapısı kapanacaktır (İbn Kudâme, IV, 141; İbnü'l-Hümâm, VII, 14). Bu tıkanıklığı gidermek için altın ve gümüşün diğer veznî mallardan farkını ortaya koymaktan başka yol bulunmamaktadır. Bundan dolayı altın ve gümüş, tartısında miskal ve sanca gibi birimler kullanılması sebebiyle ritl, menn, okka gibi birimlerle tartılan diğer veznî mallardan şekil bakımından, diğer veznî malların aksine tayinle taayyün etmeyip semen cinsinden olması sebebiyle de içerik ve öz olarak farklılaşır. Ayrıca insanların genel ihtiyacı böyle bir ayırım yapmayı gerektirdiğinden altın ve gümüşün veznî mallarla veresiye değişimine icmâ ile cevaz verildiği, hatta bunun mezhep içinde geçerliliği tartışmalı bir konu olan bir illetin icmâ sebebiyle tahsisî türünden olduğu belirtilir (Cessâs, IV, 247, 256). Yine selem akdi gibi bir bedelin peşin, diğerinin veresiye olduğu akidler açısından "mevzûnât" terimiyle dirhem ve dinar dışındaki veznî malların kastedildiği, bu ikisinin ise semen mahiyetinde bulunduğu için ayrı bir kategoride yer aldığı ifade edilerek (İbnü'l-Hümâm, VII, 72) konu çözümlenmek istenmiştir. Hanefîler'in bu husustaki formülü şöyle özetlenebilir: Altın ve gümüş veznî olmayan mallar açısından veznîdir, veznî mallar açısından ise veznî değildir.

Klasik kaynaklarda madenler (altın, gümüş, demir, bakır vb.), iplik üretiminde kullanılan ham maddeler (ipek, pamuk, keten, yün), katı yiyecekler (ekmek, et, tereyağ, peynir vb.), mum, safran gibi maddeler veznî mal grubunda yer alır. Hanbelîler fındık, fıstık gibi meyveleri keyfî, Hanefîler ise fındığı veznî kabul etmiştir. Hanbelîler'e göre süt, zeytinyağı, bal, pekmez, sirke gibi akıcı maddeler keyfî iken (mekîl) Hanefîler'de bitki yağları dahil her türlü yağ, bal, ceviz içi gibi yiyecek ve be-

sin maddeleriyle misk, amber, kına, şap, saman, odun, kâğıt gibi maddeler veznîdir (Ali Haydar, I, 643). Ekmek gibi maddeler bazan adedî olarak değerlendirilse de genel kanaat bunların veznî olduğu yönündedir. Keyfî olduğu hadislerde de belirtilen tuz eğer büyük parçalardan meydana geliyorsa Hanbelîler'deki daha sahih görüşe göre görünümüne dikkate alınıp venen satılır. Hacimle ölçülmesinde zorluk görülen her şey kendi cinsiyile değiştirilmesinde dahi bu şekilde tartılarak satılabilir. Piyasada mevcut altın ve gümüş dışındaki madenî paralar (fels) yapıldıkları madenler veznî olsa bile veznî olmaktan çıkmış, para olarak sayılıp işlem gördükleri için adedî hale gelmiştir (Serahsî, XII, 182). Bazı müellifler felsin sadece darphânedeki işlemde veznî sayıldığını, piyasada ise adedî olduğunu söyler. Felsin adedî olarak değerlendirilmesi, özellikle faiz ve selem akdiyle ilgili hükümlerde onu hem altın ve gümüş paradan hem de ham maddesi olan veznî bakır, demir gibi madenlerden farklı hükümlere sahip kılmıştır (İbn Nüceym, VI, 140-141, 169). Tedavülden kalkmış felsler artık para olma özelliğini kaybettiğinden yapıldıkları maden gibi veznî olur.

Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde bir malın veznî veya keyfî olmasının en önemli sonucu bu malın ister besin maddesi ister başka türden olsun ribevî sayılması, dolayısıyla kendi cinsinden bir malla alınıp satılıyorsa hem fazlalık hem de veresiye faizinin, başka cinsten bir veznî ile değiştiriliyorsa burada da sadece veresiye faizinin söz konusu olmasıdır. Bu sebeple işlemin faizden kurtulması için ilk durumda bedeller peşin ve eşit, ikinci durumda sadece peşin olmalıdır. Fazlalık faizine düşmemek için aynı cins iki malın değişiminde miktarda eşitlik aranır; bu eşitlik meselâ veznî mallarda sadece ağırlık bakımındandır. Dolayısıyla bir satım akdinde iki ayrı veznî mal tartılmayıp hacim ölçüyle eşitlense İslâm hukukçularına göre burada eşitlik gerçekleşmemiştir ve işlem faizli olur. Zira veznî mallarda eşitlik yalnız tartma ile tesbit edilebilir (İbn Kudâme, IV, 145; İbnü'l-Hümâm, VII, 16).

Faiz konusuyla irtibatlı olarak bilhassa selem akdiyle ilgili hükümler açısından da veznî mallar önem arzeder. Selemde akde konu olan malın vadeli verilmesi sebebiyle veresiye faizinin ortaya çıkma riski söz konusudur, bu sebeple iki veznî malın değişimi câiz görülmemiştir. Meselâ peşin sermaye olarak verilecek demir karşılığında pamuk, yine meselâ zeytinyağı kar-

şılığında peynir almak üzere selem akdi yapılması veresiye faizi kuşkusu sebebiyle câiz görülmez (İbnü'l-Hümâm, VII, 13-14). Temel para birimi sayılan altın ve gümüş, madenler dahil diğer veznî mallarla değiştirilmekle birlikte sadece altın ve gümüşten sanat ve ustalıklı yapılan malzemeler -kıyemî de olsa- veznî olmaktan çıkmadığından veznî mallarla ilgili hükümler bunlar için de geçerlidir. Öte yandan demirden el emeğiyle üretilen kılıç gibi bir eşya kıyemî bir mal olduğundan, selem akdinde demir hariç başka bir veznî malla birbirinden farklı miktarlarda ve veresiye halinde karşılık olabilir. Demire karşılık olduğunda ise cins birliği söz konusudur, dolayısıyla bu akid faizlidir ve geçerli değildir (Serahsî, XII, 182).

Her iki bedel aynı cinsten olmakla birlikte sadece birinin veznî olduğu bazı satım ve selem akidleri de özellik taşır. Meselâ canlı bir hayvan karşılığında aynı cinsten bir hayvanın etinin satışının câiz görülmesi böyledir. Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre et veznî bir mal olsa da canlı hayvan veznî değildir. Farklı ağırlıklarda böyle bir satış cevaz verilebileceğinden peşin olması şartı aranır. Zira hayvan veznî değilse, et ve hayvan aynı cinsten olduğundan bunların değişiminde iki faiz illetinden biri vardır. Bu sebeple Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf hayvan karşılığında etin peşin satımını geçerli görürken bunların vadedi değişimini, bir başka deyişle hayvanda selem akdini câiz görmez. İmam Muhammed, hayvanla et aynı cinsten ise verilen etin hayvandan çıkan etten daha fazla olması şartıyla buna cevaz verir. Zira etler birbirine, fazlalık ise hayvandaki sakatata karşılık gelir. Kaynaklarda zeytinin zeytinyağı, susamın tahin, pamuğun pamuklu dokuma, buğday veya unun ekmele satışının hükmü de tartışmalı konulardır. Aynı şekilde keyfî bazı malların veznî olarak satımı veya seleme konu edilmesi zaman zaman tartışılrsa da alıcının veznî bir mal yerine doğrudan para vermesinde görüldüğü gibi faizin söz konusu olmadığı durumlarda örf böyle ise bu işlemleri geçerli görme eğilimi ağır basmaktadır (İbn Nüceym, V, 306; VI, 140, 169). Hanefî ve Şâfiîler'e göre selem akdinde keyfî olan bir malın miktarı veznen belirtilerek akde konu edilebildiği gibi tersi de câizdir, önemli olan güvenilir bir ölçü ile miktarın belirtilmesidir. Ancak iki mal da veznî ise burada keylen eşitlik geçerli olmadığından işlem çoğunluğa göre câiz değildir.

Keyfî ve adedî (adediyyât-ı mütekâribe) olan mislî mallar bölündüğünde normalde de-

VEZNÎ

ğer kaybına uğramaz. Bu sebeple bütün keyfî malların fiyatı birim fiyatla malın hacminin çarpımı üzerinden hesaplanabilir. Keyfî, adedî ve bölündüğünde değer kaybı ortaya çıkmayan veznî mallar, gerek toplam miktar üzerinden fiyat belirtilip gerekse toplam miktar belli olmadan sadece birim fiyatı belirlenerek satılabilir (*Mecelle*, md. 223). Toplam miktar belirtilerek satılan bu tür malın teslim sonrası eksik çıktığı anlaşılırsa bu durumda müşteri ya akdi fesheder veya mevcut miktarı birim fiyat üzerinden yani semenden hissesiyle alır. Fazla çıkarsa bu defa fazlalık satıcıya aittir, ona geri verilir. Zira bu tür veznî mallar teknik anlamda veznîdir; akid belirli bir ağırlıktaki mal üzerinde gerçekleştiğinden akde konu olan miktarla fazlalık belirli birim hesabı yapılarak birbirinden ayrılabilir. Ancak bölünmesi sebebiyle değer kaybına uğrayan veznîlerde ise satış, malın bütünü için bir fiyat verilerek yapılmışsa akid sonrası malın miktarının akidde belirtilenden eksik geldiğinin anlaşılması durumunda müşteri ya akdi fesheder veya malı olduğu gibi akiddeki fiyat (semen) üzerinden kabul eder. Fazla olması durumunda da fazlalık müşteriye aittir (*Mecelle*, md. 224). Yine böyle bir mal semeni birim fiyat üzerinden belirlenerek satıldığında teslim sonrası mal belirtilenden eksik veya fazla çıkarsa müşteri ya akdi fesheder veya birim fiyatla yeni ağırlığın çarpımıyla hesaplanacak yeni semeni kabul eder (*Mecelle*, md. 225-226). Zira bu mal fiyatla ağırlığın çarpımı sonucu fiyatı belirlenen teknik anlamda veznî bir nesne değildir; bölündüğünde değer kaybına uğrar ve akdin konusu ile fazlalık veya eksikliğin değeri akidde belirtilen standart birim fiyat üzerinden kendiliğinden belli olmadığı için anlaşmazlığa yol açabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "vzn" md.; Cessâs, *el-Fuşûl fi'l-uşûl* (nşr. Uceyl Câsim en-Neşemî), Küveyt 1414/1994, IV, 247, 256; Mâverîdî, *el-Hâvî'l-kebir* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1414/1994, V, 106-108; Serahsî, *el-Meb-sûl*, Beyrut 1414/1993, XII, 173, 182-183; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-'gayb*, Beyrut 1401/1981, XIV, 29; Muvaḥḥakkuddin İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, Beyrut 1405, IV, 141, 145, 148, 161, 235; Nevevî, *Ravzatü'l-ḥâlibin*, Beyrut 1405, III, 380; Şehâbeddin el-Karâfî, *ez-Zâhire* (nşr. Muhammed Haccî v.dğr.), Beyrut 1414/1994, V, 10, 120, 171, 177, 294, 514; VI, 30, 168, 198, 204, 281; VII, 197-198, 199, 248, 250, 376; VIII, 22, 288, 312-313, 326; IX, 42, 62, 282, 297-298; Beyzâvî, *En-vârû'l-tenzil* (nşr. M. Abdurrahman el-Mar'asîlî), Beyrut, ts. (Dâru ihyâi't-türâsî'l-Arabî), III, 208; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, VI, 345; VII, 13-14, 16, 72; Zekerîyyâ el-Ensârî, *Esne'l-meṭâlib* (nşr.

M. M. Tâmir), Beyrut 1422/2001, II, 87; İbn Nüceym, *el-Baḥrû'r-râ'ik*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rifet), V, 306; VI, 128, 140-141, 169; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiyetü 'ale's-Şerhi'l-kebir*, Kahire 1328 → Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), III, 20-21, 54, 97, 134, 144, 501; IV, 92; İbn Âbidîn, *Red-dü'l-muḥtâr* (Kahire), V, 149, 176-177; *Mecelle*, md. 134, 223-226, 273, 1119; Ali Haydar, *Dü-rerü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, I, 643; "Veznî", *Mv.F*, XLIII, 136-138.

HASAN HACAK

VEZZÂNÎ

(الْوَزَانِي)

Ebü Abdillâh (Ebû İsâ) Muhammed el-Mehdî b. Muhammed b. Muhammed el-Hasenî el-İmrânî el-Vezzânî el-Fâsî (1850-1923)

Mâlikî fakihî.

Fas'ın kuzeyindeki Vezzân şehrinde doğdu. Soyu Hz. Hasan'ın torunlarından İmrân b. Yezîd b. Abdullah'a ulaşır. Vezzân'da babasından, Muhammed et-Tıtvânî ve Ahmed b. Arabî el-Küreftî'den kıraat dersleri alan Vezzânî, Ebû Muhammed Abdüsselâm, Ahmed b. Hassûn el-İmrânî ve Muhammed es-Savvâf'tan çeşitli ilimler tahsil etti. Ardından Fas şehrine gitti. Orada dönemin önde gelen eğitim kurumu Câmîu'l-Karaviyyîn'de temel hadis metinleriyle Mâlikî fıkı ve usulüne dair eserleri, ayrıca Venşerîsî'nin *el-Mi'câr*'ını okudu. Kıraat derslerini Faslı hocası Ebû Sâlim Abdullah el-Bekrâvî'den tamamlayıp icâzet aldı. Daha sonra Abdullah b. İdrîs el-Vedgîrî el-Bedrâvî, Muhammed b. Medenî Gennûn, Muhammed b. Abdurrahman el-Alevî el-Hasenî, Mehdî b. Muhammed b. Muhammed el-Makkarî ez-Zemahşerî, Muhammed b. Abdülvâhid İbn Süde el-Cellûd, Fas Kadısı Muhammed Hamîd b. Muhammed b. Bennânî, Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî, Muhammed b. Kâsım el-Kâdirî, Mehdî b. Tâlib İbn Süde ile kardeşleri Ömer İbn Süde ve Ahmed İbn Süde gibi âlimlerden ders okudu. Fransızlar'a karşı mücadelesiyle tanınan Moritanyalı âlim Mâûlayneyn Muhammed Mustafa el-Kalkamî eş-Şinkîti'den de icâzet aldı. Hocalarından Muhammed b. Medenî Gennûn, Karaviyyîn'deki islahatçı düşüncenin önde gelen şahsiyetlerinden biriydi. Özellikle yaygın tasavvuf anlayışının bid'at olduğu, gerilemeye yüz tutmuş müftülük makamının ictihadla yeniden canlandırılması gerektiği yönündeki fikirleriyle ön plana çıkmaktaydı. Hocası Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî de benzer görüşlere sahipti.

Vezzânî, eğitimini tamamladıktan sonra ders ve fetva vermeye başladı; yaşadığı dönemde Fas toplumunun sorunlarıyla ilgilendi. Yetiştirdiği çok sayıdaki öğrencileri arasında Muhammed Sâdık b. Tâhir, Sâlih el-Aselî, Muhammed en-Neccâr, Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Süde, Muhammed Abdülhay el-Kettânî, Abdülhafız b. Muhammed Tâhir el-Fâsî ve Muhammed Mahlûf zikredilebilir. 29 Muharrem 1342'de (11 Eylül 1923) Fas şehrinde vefat eden Vezzânî'nin kabri Bâbülfütûh dışındaki Ravzatü'sşâmiyyîn'dedir. Vezzânî'nin ilmi otoritesi ve toplumda kazandığı saygınlık, Fas Alevî Hükümdarı Sultan Abdülazîz'e (1894-1908) danışmanlık yaptığı şeklinde yorumlara sebep olmakla birlikte (Terem, s. 60) o döneme ait kaynaklarda bu konuda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak Fransızlar'ın askerî, ekonomik ve idarî reform taleplerini değerlendirmek üzere Şubat 1905'te kurulan ve âlimlerle tâcirlerden oluşan Meclisü'l-a'yân'da üyelik yapmış, aynı yıl halkın Fransız reformlarına karşı tepkisini değerlendirmek amacıyla Tunus, Cezayir ve Tanca'ya gönderilmiştir.

Fas'ın siyasî istikrarsızlık, sömürgecilik ve modern hayata geçiş döneminin sorunlarıyla yüzleştiği çalkantılı bir dönemde yaşayan Vezzânî eserlerinde bu tür konulara geniş yer verir ve kendi dönemine kadar gelen Mâlikî nevâzil geleneğine öncülük eder. Bu sebeple kitaplarında ele aldığı konular ve fetvaları, hem Mâlikî mezhep birikiminin yeni sorunları çözmedeki potansiyelini hem de hukuk-sosyal realite ilişkisini ortaya koyan önemli belgelerdir. Eserlerini dönemin hararetli siyasî ve ilmi tartışmalarının gölgesi altında kaleme alan Vezzânî, bir yandan kendi islah düşüncesi-ni açıklarken bir yandan da reform taraftarlarının taleplerine karşı toplumsal problemlere mezhep içerisinde cevaplar üretmek alternatif bir yol ortaya koymaya çalışmıştır. Öte yandan gençlik yıllarını geçirdiği Vezzân şehrinin Abdullah b. İbrâhim el-İdrîsî'nin (ö. 1089/1678) kurduğu Vezzânîyye tarikatının merkezi olması onun erken yaşlardan itibaren tasavvuf kültürüyle yetişmesini sağlamış, bu durum daha sonraki faaliyetlerini ve çalışmalarını etkilemiştir. Eserlerinde bulunduğu bölgede devam edegelen bazı tarikat âdetlerini, zikir halkalarını ve velîleri ziyareti savunması onun bu kültürün içinden gelmesiyle yakından ilgilidir. Muhammed Abdüh'un çalışmalarından etkilenen Faslı bazı ilim adamlarının evliyaya tevessül gibi konularda kendisine yönelttiği sorulara *el-Mi'câr*'da cevap vermesi de bunu gös-